

เรื่องเกี่ยวกับสีหเว

โดย พระศรีวรเวที (ศรีพร ป.ธ.๙, Ph.D.)

เรื่องเกี่ยวกับลีมา

พระศรีวรเวท

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหายานาราม (พระอารามหลวง)

เลขมาตรฐานหนังสือ

ISBN : 974-88323-9-2

พิมพ์ครั้งที่ ๑ เมษายน ๒๕๔๔

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์ พระศรีวรเวท

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหายานาราม (พระอารามหลวง)

รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตอุบลราชธานี อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

โทร. (๐๔๕) ๒๔๐๔๑๔ โทรสาร (๐๔๕) ๒๔๐๔๑๔

พิมพ์ที่ โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต อุบลราชธานี

๑๑๔/๑๑๖ ถ.ชยางกูร อ.เมือง จ.อุบลราชธานี ๓๔๐๐๐

โทร. (๐๔๕) ๒๔๒๒๕๓, ๒๕๔๖๒๕, ๒๕๔๘๖๔,

๒๕๐๔๓๓ โทรสาร (๐๔๕) ๒๕๐๔๒๓

คำนำ

หนังสือ “เรื่องเกี่ยวกับสีมา” เล่มนี้ ถือกำเนิดจากความต้องการเขียน และความสนใจในเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมและสังฆกรรมในพระพุทธศาสนา ต้องการสื่อความเข้าใจในเรื่อง “อุโบสถ” และ “สีมา” ให้ออกมาเป็นตัวหนังสือ โดยสอบถามจากท่านผู้มีประสบการณ์หลายท่าน และได้ค้นจากหนังสือหลายเล่ม เพื่อนำมาประกอบการเรียบเรียง เป็นเหมือนการกล่าวเรื่องที่ตัวเองชอบและประทับใจ กับบรรยากาศต่างๆ ไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นเชิงวิชาการมากนัก ผู้ที่ไม่มีความรู้ที่เป็นพื้นฐานก็สามารถที่จะอ่านได้ จะเข้าใจหรือไม่เข้าใจนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง อยู่ที่บารมีของแต่ละท่านที่ได้สร้างสมอบรรมา ผู้เขียนจึงไม่ค่อยเครียดกับการเขียนมากนัก แต่ก็หวังไว้ในใจลึกๆ ถึงผลดีที่จะเกิดขึ้นจากหนังสือเล่มนี้ สำหรับผู้ที่มีเวลาน้อย ไม่สามารถที่จะค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายได้

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญทวีปปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงบุญญ ป.ธ.๘, พธ.ด.) เจ้าคณะภาค ๑๐ เจ้าอาวาสวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร พระอุปฌาย์ ที่พระเดชพระคุณแม้จะมีภาระงานทางคณะสงฆ์มาก แต่ก็เมตตาอ่านเรื่องนี้และให้ข้อเสนอแนะแก้ไขในหลายประเด็น ขอกราบขอบพระคุณท่านพระครูศรีรัตนโสภณ (สมหมาย ป.ธ.๖) เจ้าคณะอำเภอเมืองใน ที่อนุเคราะห์ ม้วนเทป พระธรรมเทศนา “สีมาเถา” พระธรรมเทศนาของพระเดชพระคุณหลวงพ่อบุญทวีปปริยัติสุธี เจ้าคณะภาค ๑๐ โดยหลวงพ่อบุญทวีปฯ ได้เมตตา นำมามอบให้คัดลอกประกอบการเขียน ด้วยตัวของท่านเอง และขอขอบใจท่านพระมหาประยงค์ จันทวัตถุ ป.ธ.๘, ศส.บ., อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ) ที่ได้ช่วยตรวจความถูกต้องของอักขระให้ด้วย

ขอให้หนังสือเล่มเล็กๆ เล่มนี้ ได้โลดแล่นในวงการนักอ่านเพื่อความรู้และความเข้าใจใน “สีมา” มากยิ่งขึ้น ตามกำลังสติปัญญา ตลอดกาลนานเทอญ.

พระศรีวรวงศ์

ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมอญาราม (พระอารามหลวง)

อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

เรื่องเกี่ยวกับสีมา

ในช่วงต้นปี หรือระหว่างกลางปี มักจะมีงานที่สำคัญอยู่งานหนึ่ง ซึ่งถือว่าเป็นงานใหญ่ และญาติโยมจะมีความกระตือรือร้นมาก ก็คือ การผูกสิม ขอดสิม หรือผูกสีมา อันเป็นความศรัทธาที่มีมานาน ว่าการทำบุญประเภทนี้ มีบุญมาก มีานิสงส์มาก เมื่อทำแล้ว จะทำให้ได้รับทรัพย์สมบัติ ประสบสิ่งที่เป็นมิ่งมงคลอย่างหาที่เปรียบมิได้ ดังนั้น ทางวัดจึงมีการประชาสัมพันธ์กันมาก ทั้งแจ้งข่าวบอกบุญไปยังประชาชนผู้มีความสนใจ มาเป็นเจ้าภาพลูกนิมิต ลูกนิมิต ทั้ง ๘ ทิศ และลูกนิมิตเอก อยู่กลางสะดือหรือบือสิม โดยเฉพาะนิมิตลูกเอกนั้น ผู้ที่จะมีโอกาสได้เป็นเจ้าภาพ หรือเป็นผู้ตัดลูกนิมิต จะต้องเป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่างมาก ด้วยการบริจาคปัจจัย หรือเป็นผู้ใหญ่ในตำแหน่งหน้าที่การงานบ้านเมือง หรือทางสังคม จึงทำให้น่าสนใจอย่างมาก ถึงเหตุแห่งความเป็นมาของความสำคัญดังที่กล่าวแล้ว คงต้องศึกษากันกว่าเพื่อให้ได้ข้อมูล ที่แท้จริงหรือใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด

ในสมัยที่ผู้เขียนยังเป็นสามเณรมีโอกาสได้ติดตามพระอุปัชฌาย์ คือพระเดชพระคุณพระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ กงคฺปญฺโญ ป.ธ.๘, พธ.ด.) เจ้าคณะภาค ๑๐ ไปหลายแห่ง ได้เห็นความเป็นจริงอย่างปฏิเสธไม่ได้ ก็คือ เมื่อมีการเช่นนี้ ประชาชนจะมาร่วมงานจำนวนมาก พระสงฆ์ที่มา

ร่วมสังฆกรรมก็มีจำนวนมาก งานก็จัดเป็นงานใหญ่ ยิ่งในภาคกลางหรือภาคตะวันออกที่เกยได้ไปพบเห็นมา งานที่จัดนั้นจะกำหนดขึ้นหลายวันมาก มีมหรสพสมโภชมากกว่างานอื่นๆ เมื่อหลวงพ่ोज้าคุณพระเทพปริยัติสุธี เทศน์ท่านจะเทศน์เน้นมากเกี่ยวกับเรื่องสีมา หรือบางแห่งมักจะเรียกติดปากว่า “อุโบสถ” ถ้าหากเป็นพระอารามหลวง ต้องใช้คำว่า “พระอุโบสถ” ที่สำคัญที่ผู้เขียนสังเกตการเทศน์ของหลวงพ่อพระอุปัชฌาย์ก็คือท่านจะเทศน์แบบเน้นและชี้ความสำคัญของอุโบสถจริงๆ ไม่เทศน์ออกนอกเรื่องเลย เล่าเรื่องความเป็นมาของสีมา พระบรมพุทธานุญาตการอนุญาตสร้าง แม้แต่เรื่องการขอพระราชทานวิสุงคามสีมา และการได้มาอย่างถูกต้อง และลงท้ายด้วยการเทศน์อานิสงส์ และบุญซึ่งเกิดจากการสร้าง หรือการมีโอกาสดำเนินมาร่วมงาน เวลาฟังท่านเทศน์ไป ทำให้ผู้เขียนเอง เกิดความดีใจ ปีติใจอย่างบอกไม่ถูก ทั้งนึกถึงตัวเองด้วย ในกรณีที่เรเป็นผู้ที่มีความเดือดร้อนเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ไม่ค่อยมีโอกาสดำเนินอยู่ในศาสนาสถานะที่งามๆ ดีๆ เหมือนพวกเขา เขา ก็ให้นึกในใจว่าคงจะเป็นเพราะตัวเรานี้ไม่ได้สร้างและสั่งสมคุณงามความดีเกี่ยวกับเรื่องนี้ กระมัง เกิดศรัทธาในการที่จะบริจาคทันที คิดไว้ว่าหากมีเวลา มีโอกาส หรือมีปัจจัยที่พอควรก็จะบริจาค และก็ทำมาเป็นประจำมากบ้างน้อยบ้างตามฐานานุรูป

เมื่อมาอยู่จังหวัดอุบลราชธานี ได้รับเกียรติจากท่านพระครูสิริอุดมเขต (สมหมาย สุขุมมทสฺสี) อดีตเจ้าคณะอำเภอเดชอุดม นิมนต์ไปเทศน์เรื่อง “สีมา” เป็นกัณฑ์แรก มีความรู้สึกเหมือนกันว่า

๓ เรื่องเกี่ยวกับสีมา

แม้แต่การเทศน์วันนั้น ถึงจะเทศน์ไม่ดีเลย แต่ก็มีจิตใจเป็นพิเศษ เพราะได้พูดถึงอานิสงส์และชี้ให้ญาติโยม ที่ไปฟังเทศน์ได้รับรู้ ความเป็นมาของการสร้างอุโบสถ การขอดสิม แต่ก็ยังเป็นเพียงโดยย่อ เนื่องจากข้อจำกัดของเวลา นั่นคือกัณฑ์แรกที่เทศน์เรื่องสีมา หลังจากนั้นมา ก็ไม่เคยได้รับนิมนต์ในงานประเภทนี้อีก ส่วนมาก งานเทศน์จะเป็นงานศพ งานพุทธาภิเษกหรืองานทำบุญอื่นๆ หรือแม้แต่ เทศน์ออกกรายการวิทยุและโทรทัศน์ ยังมีความรู้สึกว่าการทำบุญเกี่ยวกับ เรื่องอุโบสถหรือสิมนี้ช่างยากจริงๆ แม้แต่การมีส่วนร่วมก็ยังไม่ค่อยมี อาจจะเป็นเพราะการนิมนต์พระเทศน์ ในงานนี้จะต้องเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ซึ่งคงต้องให้เหมาะสมกับเกียรติของงานก็เป็นได้ ทำให้เห็นภาพชัดเจนว่า งานผูกสีมาฝังลูกนิมิต เป็นงานใหญ่จริงๆ และการกระทำ หรือการ มีโอกาสได้เป็นส่วนหนึ่งของงานก็คงยาก

มาปีพุทธศักราช ๒๕๔๔ นี้ ได้รับนิมนต์จากท่านพระครู ประจักษ์บุญญาทร (พิมพ์ ฐานวุฑฺโฒ) เลขานุการเจ้าคณะจังหวัด มุกดาหาร ท่านได้โทรศัพท์ทํานิมนต์ไปเทศน์ ยังถามท่านว่า เทศน์ งานอะไร พอท่านบอกว่างานผูกสีมา เท่านั้นแหละ นึกถึงบุญทันที บุญเกี่ยวกับเรื่องสีมาของเราคงมีมาแล้ว ท่านพระครูฯ ท่านยังกำชับว่า อย่าลืมนะ ต้องไปให้ได้ แลผมท่านบอกด้วยว่าเจ้าภาพงานต้องการ นักเทศน์มีระดับ ว่ำนั่น! ก็นึกอีกว่าถึงเราจะไม่มีระดับ ก็ขอสมมติเป็น นักเทศน์มีระดับกับเขาก็แล้วกัน และงานที่ได้รับนิมนต์ก็อยู่ที่จังหวัด มุกดาหารด้วย คงจะไม่พลาดหรอก ท่านเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดที่เคารพ

แต่ถ้าจะไปเทศน์เฉยๆ เวลาที่คงจำกั๊ดอีก สมัยปัจจุบันต้องอาศัย
เครื่องทุ่นแรงคือหนังสือเพื่อให้ญาติโยมทั้งหลายที่ฟังไม่ทัน นำไปอ่าน
เพิ่มเติมความรู้ จึงต้องไปค้นหนังสือมาเขียนประกอบพอควร การเขียน
หนังสือก็ช่วยในการอธิบายประกอบได้มาก ถึงผู้เทศน์จะเทศน์
นอกเรื่องก็คงจะไม่ทำให้เนื้อหาสาระเสียไป เพราะมีหนังสืออ่าน
ประกอบโดยย่อแล้ว ดังนั้น เรื่องเกี่ยวกับสีมา จึงถือกำเนิดขึ้น
ด้วยประการฉะนี้

ประเภทแห่งสีมา

ในหนังสือคู่มือวินัยมุข เล่ม ๓ หน้า ๕ หลักรัฐธรรมนูญ
ชั้นเอก ท่านรวบรวมสาระสำคัญของสีมา มาเขียนไว้ในกณฑ์ที่ ๒๔ ว่า

สีมามี ๒ อย่าง

๑. พัทธสีมา เขตอันสงฆ์กำหนดเอาเอง แปลว่าแดนที่ผูกๆ
๒. อพัทธสีมา เขตอันเขากำหนดไว้เอง โดยปกติของบ้านเมือง
แปลว่าแดนไม่ได้ผูกๆ

วัตถุอันเป็นนิมิตแห่งสีมา มี ๘

ปพุพโต ภูเขาดินล้วน ภูเขาหินล้วน ภูเขาศิลาปนดิน ๑ สีลา
ศิลา ๑ วน ป่าไม้ ๑ รุกข์ ต้นไม้ ๑ วมุณิก จอมปลวก ๑ มฤโค นนททาง ๑
นที แม่น้ำ ๑ อุทก น้ำ ๑ เป็น ๘ ด้วยกัน

๕ เรื่องเกี่ยวกับสีมา

พัทธสีมาในบัดนี้มี ๓ ชนิด คือ

๑. ชัณฑสีมา สีมาผูกเฉพาะโรงอุโบสถฯ
๒. มหาสีมา สีมาผูกกรอบวัดฯ
๓. สีมาผูกสองชั้นฯ

เพิ่มเติมมาอีกชนิดหนึ่ง คือ

นทีปารสีมา สีมาที่สมมติคร่อมฝั่งน้ำทั้ง ๒ฯ

อพัทธสีมา มี ๓ นัยสีมาสังกระเข้าด้วยมี ๔

๑. กลามสีมา เขตบ้านเขตนิกมที่ฝ่ายอาณาจักรจัดไว้ นิกมสีมาก็ว่า ฯ
๒. สัตตัพภันตรสีมา เขตแห่งสามัคคีที่อยู่ป่าในชั่ว ๑ อัปภันตรโดยรอบฯ
๓. อุทกุกเขปสีมา เขตแห่งสามัคคีชั่ววัคน้ำสาตแห่งคนมีอายุปานกลางฯ

๔. สีมาสังกระ สีมาที่ถายเกี่ยวปะปนกัน คำว่า “สีมาสังกระ” แปลว่า สีมาที่ถายเกี่ยวกัน การสมมติสีมาถายเกี่ยวกัน จัดเป็นสีมาสังกระ เช่น การสมมติสีมาใหม่ถายเกี่ยวสีมาเดิม แต่สงฆ์ไม่รู้ว่าเป็นสีมาเดิมทั้งไม่ได้ทำการवादก่อน สีมานี้น้อมวิบัติใช้ไม่ได้

มูลเหตุแห่งสีมาสังกระ

๑. สมมติสีมาถายเกี่ยว
๒. วัตถุवादพียงถึงกัน ระหว่างสองสีมา
๓. สงฆ์สองหมู่ทำกรรมในคราวเดียวกัน
๔. ทำสังฆกรรมในน่านน้ำ

ในเรื่อง “สีมาสังกระ” นี้ มีข้อสงสัย และได้มีนักปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญพระวินัย ได้วิเคราะห์กันมาก จนกระทั่งบางครั้งก็เกิดการโต้แย้ง แต่ในที่สุดก็ยังยึดมติเดิมเป็นส่วนมาก ตามข้อสรุปนี้คือ

๑. สงฆ์สมมติสีมาใหม่คาบเกี่ยวสีมาเดิม เพราะสีมาเดิมนั้น อันตรธานไปไม่มีอะไรเหลือเป็นซากแล้วสงฆ์ไม่รู้เช่นนี้สีมาที่สมมติใหม่ ย่อมวิบัติ ฉะนั้นในปัจจุบันสงฆ์จึงต้องสวดตอนก่อนตลอดพื้นที่ที่จะ สมมติสีมาใหม่ เพื่อป้องกันการคาบเกี่ยวดังกล่าวแล้ว

๒. พัทธสีมา ๒ แห่ง มีต้นไม้พาดกิ่งถึงกัน เช่น ต้นไทรขึ้นที่ สีมาแห่งหนึ่ง พาดกิ่งออกไปยังย่านลงถึงพื้นสีมาอีกแห่งหนึ่ง เช่นนี้ สีมา ๒ แห่ง ย่อมเป็นสังกระกัน สงฆ์จะทำการกรรมในสีมาหนึ่งต้องชำระ กิ่งไม้หรือย่านไทรไม่ให้ประถึงกันก่อน นี่เป็นมติของพระอรรถาจารย์ ส่วนสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงรณนา วินัยมุขเล่ม ๓ พระองค์ไม่ทรงเห็นด้วย

๓. จะทำสังฆกรรมในน้ำ ห้ามไม่ให้ผูกโยงเรือหรือแพที่ทำ กรรมนั้นที่หลักหรือที่ต้นไม้บนตลิ่ง เพราะจะเป็นอุทกกุชเชปกับคามสีมา สังกระกัน

เรื่องสีมาสังกระนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงแสดงเหตุผลไว้ว่า น่าจะเข้าใจได้โดยง่าย เปรียบเหมือน มีผู้จองนาคาบเกี่ยวหรือทับนาของผู้อื่น เกิดเป็นคดีขึ้น ศาลย่อมตัดสินว่า ผู้จองไว้ก่อนชอบด้วยกฎหมายสิทธิ การจองของคนหลังใช้ไม่ได้ฉันใด สงฆ์ฝ่ายหนึ่งสมมติสีมาคาบเกี่ยวหรือทับของอีกฝ่ายหนึ่ง พระศาสดา ย่อมทรงตัดสินให้สีมาเดิมคงอยู่ ให้สีมาใหม่ใช้ไม่ได้ ฉะนั้น

๗ เรื่องเกี่ยวกับสีมา

พระภิกษุสามเณรที่เรียนนักธรรมชั้นเอกในสมัยก่อนนั้น ต้องมีความรู้เรื่องเหล่านี้อย่างจริงจัง เพราะมันเป็นภูมิที่เรียกว่า “เถรภูมิ” ผู้เขียนเคยผ่านประสบการณ์ตรงนี้มา เนื่องจากเมื่อไม่มีความรู้จริงก็สอบไม่ผ่าน ต้องสอบซ้ำชั้นอีกถึง ๑ ปี หลวงพ่อผู้เป็นครูสอนคือ พระครูอุดมธรรมรักษ์ (ยอด ยสชาโต) ปัจจุบันคือ พระวิสุทธิธรรมาภรณ์ เจ้าคณะจังหวัดมุกดาหาร ท่านสอนละเอียดมาก ทั้งอธิบายให้ฟัง ทั้งให้เขียนจนเกิดความจำ ถึงกระนั้น ผู้เขียนเองก็ยังมีความรู้สึกว่าเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องยากต่อการเข้าใจ จนกระทั่งปัจจุบันนี้ ด้วยเหตุดังกล่าว จึงอยากนำมาเขียนและรวบรวมความสำคัญ เพื่อให้อ่านง่ายๆ และเกิดศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการสร้างอุโบสถหรือสีมา มากยิ่งขึ้น

อุโบสถ ชาวอีสานเรียกสั้นๆ ว่า โบสถ์ หรือสีมา ซึ่งคำเต็มคือ อุโบสถ หรือสีมา เป็นภาษาบาลีคำว่า “อุโบสถ” พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี ๒๕๒๕ หน้า ๕๕๖ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “อุโบสถ ๑ (อุโบสถ) น. สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมต่าง ๆ เรียกย่อว่า โบสถ์” และคำว่า “สีมา” ก็มีปรากฏว่า “สีมา น.เขต, แดน, เครื่องหมายบอกเขตโบสถ์ มักทำด้วยแผ่นหินหรือหลักหินเป็นคัน เรียกว่า ใบพัทธสีมา ใบสีมา หรือใบเสมากั้ว” ความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรมดังกล่าวก็คงเป็นที่ชัดเจนว่า เป็นสถานที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ พระสงฆ์จึงถือว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมสำคัญในการที่จะทำให้อุโบสถหรือสีมา มีความสมบูรณ์

“สีมาย่อมเป็นหลักสำคัญแห่งสังฆกรรมอย่างหนึ่ง ถึงอย่างอื่น บริบูรณ์ แต่วิบัติโดยสีมาแล้วก็ใช้ไม่ได้ ทรงบัญญัติอย่างกวัดขันอย่างนี้ เข้าใจว่า เพื่อจะทรงรักษาสัมภักดีในสงฆ์ อันความสามัคคีย่อมเป็น กำลังใหญ่ของหมู่ ขาดความสามัคคีแล้ว หมู่ย่อมไม่ตั้งถาวร*”

* (คู่มือวินัยมุข เล่ม ๓ พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๑๒)

นอกจากการทำสังฆกรรมแล้ว คนโบราณก็มีคตินิยมว่าโบสถ์ หรืออุโบสถ บริเวณนั้น เป็นเขตพุทธาวาส เป็นสถานที่ประทับของ พระพุทธเจ้า ในโบสถ์จึงมักมีพระพุทธรูปที่สำคัญประดิษฐานอยู่เกือบ จะทุกหลัง ถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สังฆกรรมทุกประเภทของสงฆ์ ต้องทำที่อุโบสถ แม้การเกิดขึ้นของพระสงฆ์ก็มีจุดเริ่มต้นจากอุโบสถ อาจารย์ปรีชา พิณทอง จึงเขียนข้อความหนึ่งไว้ที่จับใจมากกว่า “สีม ถือว่าสำคัญที่สุดของวัด เพราะเป็นที่เกิดของพระภิกษุ สามเณร ใครจะ สร้างอะไรภายในวัดจะได้อันธงส์มากเหมือนสร้างสีมไม่มี ดังนั้น คน จึงนิยมสร้างสีม แม้จะสิ้นเปลืองเงินเท่าไรก็ยินดี” (ประเพณีโบราณอีสาน หน้า ๒๒๑) นอกเหนือ ไปจากนั้น ต้องเน้นตรงที่ โบสถ์หรือสีมในวัด หนึ่งๆ นั้น จะมีได้เพียงหลังเดียวเท่านั้น และการทุกอย่างเพื่อได้มา จะต้องมีความระมัดระวังและมีความรอบคอบอย่างที่สุด ทั้งสถานที่ ทั้งการทำสังฆกรรมที่เกี่ยวข้อง ด้วยสีมา

เกี่ยวกับเรื่องสังฆกรรม มีเรื่องที่จะเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความรู้ มาประกอบไว้ในหนังสือเล่มนี้เล็กน้อย ซึ่งมีรายละเอียดปรากฏใน หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓ หลักสูตรนันทกรรมชั้นเอกเช่นเดียวกัน ดังต่อไปนี้

สังฆกรรม

สังฆกรรมในพระพุทธศาสนามี ๔ ประเภทคือ

๑. อปโลกนกรรม กรรมอันทำด้วยการบอกกันไม่ต้องตั้งญัตติฯ
๒. ญัตติกรรม กรรมอันทำด้วยตั้งญัตติ ไม่ต้องสาวคอนุสาวนาฯ
๓. ญัตติทุติยกรรม กรรมอันทำด้วยตั้งญัตติ (ถ้าเผด็จสงฆ์) แล้วสาวคอนุสาวนา หนเดียวฯ
๔. ญัตติจตุตถกรรม กรรมอันทำด้วยตั้งญัตติ แล้วสาวคอนุสาวนา ๓ หนฯ

เห็นได้ชัดเจนว่า สังฆกรรมที่จะต้องทำในแต่ละประเภทร่นั้น ย่อมจะมีข้อยากง่ายแตกต่างกันออกไป เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดมากยิ่งขึ้น ท่านจึงได้แยกประเภทของการทำสังฆกรรม ชนิดของสังฆกรรมให้เป็นข้อย่อยออกไปอีก เช่น

(๑) อปโลกนกรรม แบ่งออกเป็น ๕ คือ

๑. นิสสารณา คือ การนาสนะสามเณรผู้กล่าวดู พุทธพจน์ ฯ
๒. โอสารณา คือ รับเอาสามเณรผู้เช่นนั้น อันประพฤติดีแล้ว เข้าหมู่ ฯ
๓. ภันฑุกัมม์ บอกขออนุญาตปลงผมแกุ้ปสัมปทาเปกจะ ฯ
๔. พรหมทัณฑ์ ประกาศไม่ยอมบอกกล่าวแก้ภิกษุหัวคือ ฯ
๕. กัมมลักษณะ อปโลกน์แจกอาหารในโรงฉัน อปโลกน์แจกจีวร เป็นต้นฯ

ในสังฆกรรมประเภทแรกนี้ จะทำในอุโบสถ หรือนอกอุโบสถ ศาลา ภาณู ได้ทั้งนั้น ไม่ทำให้กรรมเสีย หรือกรรมวิบัติ เป็นข้อยกเว้นได้

(๒) ญัตติกรรมแบ่งออกเป็น ๕ คือ

๑. โอสารณา เรียกอุปสัมปทาเพกชะ ผู้ถูกถามอันตรายิทธิกรรมแล้ว เข้าหมู่ ฯ
๒. นิสสารณา ถอนธรรมกถึกผู้ไม่แตกฉานในธรรมจากการระงับอธิกรณ์ ฯ
๓. อุโบสถ (การลงอุโบสถ) ฯ
๔. ปวารณา (ปวารณาออกพรรษา) ฯ
๕. สมมติตนเป็นผู้ถามอันตรายิทธิกรรม ฯ
๖. สมมติตนเป็นผู้ถามพระวินัย ฯ
๗. สมมติตนเป็นผู้แก้พระวินัย ฯ
๘. สมมติตนเป็นผู้คืนจิวร และบาตร ฯ
๙. ประกาศเลื่อนวันปวารณา และกัมมลักษณะ ในเรื่องนี้ ฯ

(๓) ญัตติทุติยกรรม แบ่งออกเป็น ๗ คือ

๑. คว่บาตร ประณามภฤหัสถ์ผู้ให้ร้ายแก่พระศาสนา ฯ
๒. หงายบาตร ถอนประณามแก่ผู้เช่นนั้น อันประพฤติดีแล้ว ฯ
๓. สมมติบางเรื่อง มีสมมติสีมาเป็นต้น ฯ
๔. ให้ต่างเรื่อง มีผ้ากฐินเป็นต้น ฯ
๕. ประกาศถอนหรือเลิกอานิสงส์กฐิน ฯ
๖. แสดงที่สร้างกุฏิ ฯ
๗. กัมมลักษณะ ได้แก่การสวดลำดับไปในเรื่องนี้ ฯ

๑๑ เรื่องเกี่ยวกับสีมา

(๔) ญัตติอตุตถกรรมแบ่งออกเป็น ๗ คือ

๑. นิสสารณา ได้แก่สงฆ์ทำกรรม ๗ สถาน มีดัชนีกรรมเป็นต้น แก่ภิกษุ ๑

๒. โอสารณา ได้แก่สงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุ ผู้กลับประพฤติดัวดีแล้ว ๑

๓. สมมติให้ภิกษุสอนนางภิกษุณี ๑

๔. ให้ปริวาสและมานัตต์ ๑

๕. นิกลหะ ปรับภิกษุผู้อยู่ปริวาสและมานัตต์ กลับต้องอาบัติเช่นนั้นเข้าอีก ๑

๖. สมณูภาสนา ห้ามไม่ให้ภิกษุถือรั้นในการอันมิชอบ ๑

๗. กัมมลักษณะ ได้แก่การอุปสมบทและอัฏฐานารหิกษุ ๑

(คู่มือวินัยมุข เล่ม ๓ กัณฑ์ที่ ๒๓ หน้า ๑-๓)

ในสังฆกรรมประเภทต่างๆ ตั้งแต่ญัตติกรรมเป็นต้นมาเป็นสังฆกรรมที่ต้องทำในสีมาเท่านั้น มิฉะนั้น สังฆกรรมที่อยู่ในประเภทต่างๆ จะไม่ขึ้น ไม่สามารถที่จะสำเร็จกรรมได้ การสร้างอุโบสถหรือการกำหนดเขตแดน หรือสีมา (สิม) จึงมีความสำคัญที่พุทธศาสนิกชนต้องตระหนัก จะต้องทำให้สมบูรณ์ ให้ถูกต้องตามพระวินัยนิยมนามพุทธานุญาตให้ได้ มิฉะนั้น ความขึ้น หรือความศักดิ์สิทธิ์จะไม่มี โดยเฉพาะ ในเรื่องสีมาด้วยแล้ว ต้องระมัดระวังมาก เพราะหากสีมาวิบัติกรรมอื่นๆ ก็จะต้องวิบัติไปด้วย บวชพระก็ไม่ใช่พระ สวดให้ผ้ากฐิน กฐินก็ไม่ใช่อันถาวร คนโบราณ ท่านจึงเอาใจใส่เรื่องเกี่ยวกับสีมา หรือสีมา เป็นกรณีพิเศษ

สีมาถา

เรื่องที่ว่าด้วยสีมานี้ ผู้ที่อธิบายไว้ชัดเจนที่ถือว่า เป็นพระอรธกถาจารย์นั้น คือพระพุทฺธโฆสาจารย์ ชื่อหนังสือสมันตปาสาทิกาอรธกถา พระวินัย ท่านเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นความสำคัญของเขตแดนว่า “พึงกำหนดนิมิตก่อน” นิมิต คือ เครื่องหมายที่จำเป็นอันเป็นหลักปักเขตแดน ในการกำหนดเขตจะมีการทักนิมิต ตั้งแต่ทิสบูรพา เป็นต้นไป และกลับมาจรดทิสบูรพาอีกครั้งหนึ่ง คำทักนิมิตซึ่งพระเถระผู้ได้รับสมมติเพื่อถาม จะมีว่า “ปรัดติมายะ ทิสายะ กิง นิมิตัง” และผู้ตอบคือ อุบาสก อุบาสิกา จะตอบพร้อมกันว่า “ปาสาโณ ภันเต” (ในกรณีถ้าใช้หินเป็นนิมิต) ชนิดของนิมิตนั้น มีหลายประเภท ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ศิลา หรือน้ำ ก็สามารถเป็นนิมิตได้ ในปัจจุบันนิยมใช้หินเป็นจำนวนมาก เป็นลูกนิมิต และการกำหนดนิมิตนั้น ต้องให้เชื่อมถึงกัน เมื่อกำหนดนิมิตแล้ว พึงสมมติสีมาด้วยกรรมวาจาที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้เป็นลำดับไป ในที่สุดแห่งกรรมวาจา พื้นที่ภายในนิมิตทั้งหลายย่อมเป็นสีมาตัวนิมิตทั้งหลายเป็นภายนอกสีมา นิมิตในสีมานั้น แม้กำหนดครั้งเดียว ก็เป็นอันกำหนดไว้ดีแล้ว ที่สำคัญชนิดของนิมิตนั้น จะต้องเป็นสิ่งที่มั่นคงในอรรถกถาท่านอธิบายไว้ว่า กองทราย ไม่สามารถใช้เป็นนิมิตได้ แม้จะมีขนาดใหญ่เท่าช้างหรือเท่าภูเขาสิเนรุก็ใช้ไม่ได้

ขนาดของหินที่ใช้เป็นนิมิต อย่างต่ำขนาดเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปะละ (หนักประมาณราว ๕ ชั่ง ๑ ปะละ ประมาณ ๔ ออนซ์ หน่วยวัดน้ำหนัก ๑ ออนซ์ มีค่าเท่ากับ $\frac{๑}{๑๖}$ ปอนด์ หรือ ๒๘.๓๔๑๕ กรัม พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ หน้า ๔๒๖) อย่างใหญ่สุด

ต้องขนาดเท่าโคหรือกระบือตัวใหญ่ๆ แต่จะใช้ขนาดเท่าช้างก็ไม่ควร เพราะจะกลายเป็นภูเขาไป รายละเอียดของนิมิตประเภทต่างๆ จะไม่นำมาเขียนไว้ในตรงนี้ เพราะจะทำให้เกิดความสับสนหรือไขว้เขวได้ เอาเป็นว่า ให้เข้าใจเฉพาะในประเด็นที่ว่า ปัจจุบันเขานิยมใช้เฉพาะหิน (ปาสาณะ) เป็นลูกนิมิตเขตแดนของสีมาเอง กำหนดสีมาไว้อย่างใหญ่สุด ประมาณ ๓ โยชน์ (ประมาณ ๔๘ กม.) ถ้าใหญ่เกิน ๓ โยชน์ไป แม้เพียงปลายเส้นผมเดียว ก็ไม่เป็นสีมา ทั้งผู้ที่กระทำจะต้องอาบัติด้วย

ขั้นตอนในพิธีผูกสีมา (ผูกสิม)

การสร้างโบสถ์หรือสิมในปัจจุบัน มักจะเป็นทรงไทยโบราณ และมีการยกช่อฟ้า (โหง่) ซึ่งช่อฟ้าใบระกา นี้ เป็นเครื่องประดับโบสถ์ จะทำให้มีความสวยงาม มองเห็นได้แต่ไกล คตินิยมน่าจะมาจากการสร้าง ช่อฟ้าของนางสุธรรมมา ผู้เป็นชายาของพระอินทร์ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ก็เลยทำให้มีคตินิยมอย่างสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นในสวรรค์ดังกล่าว การยกช่อฟ้า นี้ เป็นเพียงพิธีกรรม แต่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมักเชิญผู้มีบุญหนักศักดิ์ใหญ่มาเป็นประธานยกช่อฟ้า ถือกันว่าได้บุญมาก ในบางแห่งมีการจองกันเพื่อเป็นเจ้าภาพช่อฟ้าทีเดียว

เมื่อยกช่อฟ้าแล้ว หากวัดนั้น ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งวิสุงคามสีมานี้ก็คือคามสีมานั่นเอง ข้อแตกต่างเพียงแต่วิสุงคามสีมา พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชทานที่ดินถวาย ถ้ายังไม่ได้ผูก ก็ยังไม่มั่นคงถาวร ถ้าได้ผูกแล้วจะมั่นคง ท่านว่าเมื่อผูกแล้ว รากของสิมหรือสีมา หยั่งลงไปถึงน้ำหนุ่น (น้ำรอง) แผ่นดินทีเดียว ซึ่งขั้นตอนการขอ

พระราชทานวิสุงคามสีมา มีปรากฏในกฎกระทรวงฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๗) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ข้อความปรากฏชัดในหมวด ๖ ดังนี้

หมวด ๖

การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ข้อ ๑๑ วัดที่สมควรได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องปรากฏว่า ได้สร้างขึ้นหรือปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำ ไม่น้อยกว่าห้ารูปติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ระยะเวลาห้าปี มิให้ใช้บังคับแก่วัดที่สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว และกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ให้เจ้าอาวาสวัดนั้น เสนอรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต่อเจ้าคณะตำบล และเจ้าคณะอำเภอ

เมื่อเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรักยานายอำเภอ แล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังเจ้าคณะจังหวัด และให้นำความในข้อ ๖ วรรคสองและวรรคสาม มาใช้บังคับแก่การพิจารณาและการปรักษาการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยอนุโลม

เมื่อกรรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้กราบทูลสมเด็จพระสังฆราช เพื่อทรงอนุมัติ แล้วเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำความกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

ข้อ ๑๒ เมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดใดแล้ว ให้นายอำเภอท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่ดำเนินการปักหมายเขตที่ดินตามที่ได้พระราชทานต่อไป

ขั้นตอนของการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมานี้ พระเดชพระคุณพระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่อง “การพัฒนาพระสังฆาธิการ ภาค ๒ ภาคปฏิบัติการ” (หน้า ๓๔๔-๓๔๕) โดยได้นับถึงความสำเร็จของวัดที่จะได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาทางกฎหมาย ขั้นตอนวิธีปฏิบัติต่างๆ โดยเรียงลำดับหน้าที่ของผู้ดำเนินการ จนกระทั่งได้รับพระราชทาน ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ต้องปฏิบัติตามดังนี้

การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา เป็นการดำเนินการเพื่อให้วัดมีฐานะสมบูรณ์ทางกฎหมาย เพื่อจะสร้างอุโบสถผูกพัทธสีมา อันเป็นความสมบูรณ์ทางพระวินัยและอันเป็นหลักของวัดต่อไป ซึ่งวัดที่กระทรวงศึกษาธิการประกาศตั้งใหม่เป็นเหมือนบุคลลแรกเกิดและอยู่รอดย่อมจะคอยเจริญเติบโตตามลำดับ วัดที่รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว เหมือนกับบุคลลผู้เจริญเติบโตขึ้นจนบรรลุนิติภาวะตามกฎหมาย การทำรายงานขอรับพระราชทานเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส ส่วนการดำเนินการส่งเรื่องราวตามลำดับให้เจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์เป็นเจ้าการ ฝ่ายนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษาและให้ความเห็นชอบมีวิธีปฏิบัติดังนี้

หน้าที่เจ้าอาวาส

- (๑) เตรียมจัดหาเงินและสัมภาระเพื่อสร้างอุโบสถให้ได้พอสมควร

- (๒) จัดทำรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา โดยต้องมีเอกสารประกอบคือ
- (ก) แผนที่แสดงเขตตั้งวัด
 - (ข) แผนผังแสดงเสนาสนะถาวรวัตถุในวัด
 - (ค) ภาพถ่ายอุโบสถ
 - (ง) อื่น ๆ ที่เห็นควร

หน้าที่เจ้าคณะตำบล

- (๑) พิจารณาตรวจสอบหลักฐานและความเห็นชอบ
- (๒) ส่งเรื่องราวไปยังเจ้าคณะอำเภอ

หน้าที่เจ้าคณะอำเภอ

- (๑) พิจารณาตรวจหลักฐานให้ความเห็นชอบและนำปรึกษานายอำเภอ
- (๒) ส่งเรื่องราวไปยังเจ้าคณะจังหวัด

หน้าที่เจ้าคณะจังหวัด

- (๑) พิจารณาตรวจหลักฐานให้ความเห็นชอบและนำปรึกษามุขำราชการจังหวัด
- (๒) ส่งเรื่องราวไปยังเจ้าคณะภาค

หน้าที่เจ้าคณะภาค

- (๑) พิจารณาตรวจสอบหลักฐานและให้ความเห็นชอบ
- (๒) ส่งเรื่องราวไปยังกรมการศาสนา

หน้าที่กรรมการศาสนา

- (๑) พิจารณาล้วนนำกราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเพื่อทรงอนุมัติ
- (๒) นำเสนอกระทรวงศึกษาธิการเพื่อกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาและเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา
- (๓) แจ้งเรื่องราวกลับ

ขั้นตอนในการขอพระราชทานที่ปรากฏนี้ นับได้ว่าเป็นความรอบคอบ และเป็นสิ่งที่สามารถยึดเป็นแบบแผนต่อการปฏิบัติให้ถูกต้องได้ ถ้าวัดใดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาดังกล่าว นับเป็นมหามงคลยิ่ง เพราะได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

หลังจากยกข้อฟ้าแล้ว ประชุมสงฆ์ในอุโบสถ ส่วนมากมักจะนิมนต์มาร่วมงานไม่ต่ำกว่า ๕๐ รูป พิธีกรเชิญนายอำเภอของอำเภอที่วัดนั้นๆ ตั้งอยู่ อ่านประกาศ วิสุงคามสีมา เมื่ออ่านจบ พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถารับ เพื่อความเป็นสิริมงคล พนักงานหรือเจ้าหน้าที่ให้ลั่นฆ้องหรือกลอง แล้วอนุโมทนา สาธุการ (สาธุ)

เมื่ออ่านประกาศเขตวิสุงคามสีมาแล้ว ถ้าได้สวดก่อนแล้ว ผู้เป็นประธานสงฆ์ขออนุมัติจากสงฆ์เพื่ออนุมัติผู้จะสวดทักษิณิธ ประมาณ ๔-๕ รูป รูปแบบการสวดทักษิณิธก็เป็นอย่างที่ได้เล่าไว้ในเบื้องต้น โดยให้สวดแต่ทิศตะวันออก (บูรพา) ไปทิศตะวันตก แล้วเวียนมาจบทิศตะวันออก จึงจะเป็นการถูกต้องตามพระวินัย ต่อจากนั้นพระสงฆ์จะสวดถอนสมมติสีมา

การสวดอนสีมา

โดยพระวินัย ก่อนที่จะได้สมมติสีมานั้น ให้มีการสวดอนสีมา
เก่านั้น เพราะมีความเชื่อว่า สีมานั้น เมื่อได้สวดสมมติแล้วหยั่งรากลึก
ลงไปถึงนํ้ารองแผ่นดิน

เหตุที่ต้องสวดอนสีมานี้ พระเดชพระคุณเจ้าคณะภาค ๑๐
ท่านให้คำอธิบายเปรียบเทียบไว้อย่างน่าฟังว่า “พิธีผูกพัทธสีมานั้น
บางอย่างเป็นสังฆกรรม บางอย่างเป็นพิธีกรรม ขอลำดับให้ฟังย่อๆ ดังนี้
สังฆกรรมมี ๒ ตอน ตอนที่ ๑ เรียกว่าการสวดอน ตอนที่ ๒ เรียกว่า
การสวดสมมติ สำหรับตอนที่ ๑ ที่เรียกว่าการสวดอนนั้น มีการถอน
ชำระที่ที่จะผูกนั้น ให้สะอาดหมดจดเหมือนชาวานาเรา จะดำนา ไถ
คราดให้เป็นที่เรียบร้อย การไถ คราดพื้นที่กับการดำนา เป็นคนละตอน
สังฆกรรมตอนที่ ๑ อนสีมา ทำเพื่ออะไร ทำเพื่อว่าที่ตรงนี้ เคยเป็น
พัทธสีมาแล้ว ถ้าไม่ถอนก่อน ผูกไม่ขึ้น เพราะสีมากำกับสีมาใหม่ทับกัน

เหมือนคน ผู้หญิง ผู้ชายจดทะเบียนสมรสกัน นาย ก. นาง ข.
จดทะเบียนสมรสกันแล้ว นาง ข. กลายไปชอบนาย ค. แม้จะไป
จดทะเบียนสมรสกับนาย ค. ก็ไม่ขึ้น ถ้าไม่จดทะเบียนหย่าเสียก่อน การ
สวดอนเหมือนการจดทะเบียนหย่า ล้างให้สะอาด แล้วค่อยสมมติให้

การสวดอนเป็นสังฆกรรม ที่ญาติโยมไม่ต้องเข้าไปยุ่ง พระ
ท่านทำเอง ประชาชนอยู่ข้างนอก ถ้าไปยุ่งไม่ได้จะเสียกรรม ในเรื่องนี้
บางทีพระก็ไม่เข้าใจ พระต้องอยู่ห่างจากเขตวิสุงคามสีมา อย่างน้อยๆ
ไม่ต่ำกว่า สอง-สาม เมตร (๒-๓ เมตร) เขตวิสุงคามสีมา คือ หลักเขต
ที่นายอำเภอปักให้ อย่าเข้าไปในเขตนั้น โดยเด็ดขาด ทั้งพระ ทั้งสามเณร

สามเณรไม่มีปัญหา ไม่ทำให้สังฆกรรมเสีย แต่เป็นเหตุให้พระสงฆ์เกิดความระแวงสงสัยได้ สำหรับพระเข้าไปไม่ได้เลย”

“ในขณะที่สวดกรรมวาจาถอน พระเองขอให้ทราบ ว่า ไปที่ใด ถ้าพระสงฆ์ยังสวดอยู่ อย่าเข้าไปเป็นเด็ดขาด ไม่ว่าจะมีตำแหน่งใหญ่โตขนาดใด ห้ามเข้าไป ไม่มีใครใหญ่เหนือพระวินัย ต้องเอื้อเพื่อต่อพระวินัย ต้องพักอยู่ข้างนอก อย่าได้เข้าไป” (พระเทพปริยัติสุธี เทศน์งานผูกสีมา วัดสระบัว อำเภอนนทบุรีบางตอน)

เมื่อเป็นเช่นนั้น เพื่อความรอบคอบ จึงต้องมีการสวดถอน เพื่อให้สีมาทับกัน การสวดนั้นจะต้องสวดถอน ดิฉิรวาปิปวาสะก่อน แล้วจึงสวดถอนสมานสังวาสสีมา การสวดถอนนี้ทำล่วงหน้าก็ได้ ทำในวันนั้นก็ได้ ถ้าเห็นว่าจะทำในวันนั้นไม่สำเร็จก็ต้องทำล่วงหน้า ตามพระวินัยนิยมนบมพุทธานุญาต ในช่วงนี้ พระสงฆ์จะต้องมาพร้อมกัน บริเวณภายในอุโบสถ ต้องนับจำนวนพระสงฆ์อย่างละเอียดถี่ถ้วน เมื่อมีพระสงฆ์มาให้นิมิตต์เข้าไปภายในอุโบสถ ทั้งหมด สังฆกรรมที่จะทำในขณะนี้ ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะต้องละเอียดและรอบคอบทุกส่วน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย หรือความวิบัตินั่นเอง ซึ่งรายละเอียดวิธีถอนสีมานี้ ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาได้อธิบายไว้ละเอียดมาก

“อันภิกษุผู้จะถอน (สีมา) พึงรู้จักวัตร วัตรในการถอนนั้นดังนี้ ภิกษุผู้ยืนอยู่ในขันฑาสีมาไม่พึงถอนอวิปวาตสีมา ยืนอยู่ในอวิปวาตสีมาไม่พึงถอนแม้ซึ่งขันฑาสีมาเหมือนกัน แต่ต้องยืนอยู่ในขันฑาสีมา ถอนขันฑาสีมาเทียว ต้องยืนอยู่ในสีมานอกจากนี้ ถอนสีมานอกจากนี้เหมือนกัน” (สมันตปาสาทิกา แปล หน้า ๑๕๔-๑๕๕)

“ก็แลเมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมกันแล้ว จันทะของภิกษุผู้ควรแก่
จันทะได้นำมาแล้ว อย่างนั้น พึงวางอารามิกบุรุษ และสามเณรเชิงๆ
ไว้ในทางเหล่านั้น และในที่ทั้งหลายมีท่อน้ำและประตูบ้านเป็นต้น เพื่อ
นำภิกษุอาคันตุกะมาเข้าหัดลบาสเร็ว และเพื่อกันไว้ภายนอกสีมา
แล้วพึงตักลงสัตตญาณ หรือเป่าสังข์สัตตญาณ แล้วผูกสีมาด้วยกรรมวาจา
ว่า สุธมฺมา เม ภนฺเต สจฺจํ เป็นต้น ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในลำดับ
แห่งการกำหนดนิมิต ในเวลาที่จบกรรมวาจานั้นเอง ถิ่นนิมิตทั้งหลาย
ไว้ภายนอกสีมาย่อมหยั่งลงไปนในเบื้องล่างลึกถึงน้ำรองแผ่นดินเป็นที่สุด”
(สมันตปาสาทิกกหน้า ๑๗๘-๑๗๙)

จะเห็นได้ว่าขั้นตอนต่างๆ นั้น ละเอียดละออสมกับเป็น
งานใหญ่จริง พอจะเห็นภาพได้ชัดเจนถึงขั้นตอนทั้งหมด ดังนี้

๑. พระสงฆ์ผู้ทำสังฆกรรมต้องพร้อมเพรียงกัน วางอุบาทก หรือ
สามเณรใดๆ เพื่อดูแลความเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อไม่ให้ภิกษุ
ภายนอกเข้ามา กล้ากราบในช่วงประกอบสังฆกรรมได้

๒. พระสงฆ์ขอสงฆ์ขานุมัติเพื่อให้มีพระกรรมวาจาสด ๒ รูป

๓. ในการสวดถอนสีมานั้น ให้พระสงฆ์ทั้งหมดได้ยืนให้ทั่ว
บริเวณที่กำหนดไว้ เพื่อความสะดวกก็ให้มีการตีเส้นไว้ จะยืนทำเป็น
แบบลูกโซ่ หรือจะยืนทำเป็นดาหมากรุกก็ได้ แล้วแต่ความสะดวกของ
ท้องถิ่นนั้นๆ หลังจากนั้นก็เริ่มสวดตั้งแต่ภายในโบสถ์ออกมา แล้วเวียน
ขวาย้อมโบสถ์ไปจนรอบ เพื่อให้เกิดความมั่นใจยิ่งขึ้น เมื่ออ้อมมา
จนถึงจุดเดิม ก็ให้เหลื่อมจากจุดเดิมหน่อยหนึ่ง เรียกว่า สวดล้ำเข้าไป
จากแนวบรรจบ

๔. เมื่อสวดจนแล้ว พระสงฆ์ทั้งหมดจะได้เข้าไปรวมกันภายในอุโบสถ แล้วเชิญผู้เป็นประธานตัดลูกนิมิต หรือเจ้าภาพลูกนิมิต ทั้ง ๘ ทิศ รวมเป็น ๘ ทั้งลูกเอก ภายในอุโบสถ ให้ตัดลูกนิมิตพร้อมกัน โดยในช่วงนี้ประเพณีนิยม มักจะมีการลั่นฆ้อง กลอง ระฆัง ย้ำ ๓ ลา เพื่อเป็นสัญญาณและเป็นสิริมงคล หลังจากนั้น

๕. ประธานสงฆ์จะได้นำพระสงฆ์จำนวนประมาณ ๕ รูป ลงมาจากอุโบสถ แล้วกำหนดให้อุบาสก อุบาสิกา ได้ไปยืนบริเวณภายนอกกำแพงแก้ว แล้วเริ่มทักษิณิวัตต์ ไปจนจบ ส่วนมากลูกนิมิตจะเป็นหิน (ปาสาณะ) ซึ่งพระเถระผู้เป็นประธานสงฆ์จะได้ทักษิณ และชาวบ้านหรือผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้ตอบ ซึ่งชาวบ้านผู้ตอบจะต้องว่าพร้อมกันด้วยเสียงดังฟังชัด ท่านว่าเพื่อเป็นการประกาศให้เหล่าเทวดาอารักษ์ ได้อนุโมทนา

คำทักษิณิวัตต์ และคำตอบ ทั้ง ๘ ทิศ

ทิศตะวันออก

- พระเถระ : ปุรัตติมาเย ทิสายะ กิง นิमितตัง ฯ
 ญาคิโยม : ปาสาโณ ภันเต ฯ (กล่าวพร้อมกัน)
 พระเถระ : เอโส ปาสาโณ นิमितตัง ฯ
 ผู้แทนสงฆ์ : สาธุ ภันเต ฯ

ทิศตะวันออกเฉียงใต้

- พระเถระ : ปุรัตติมาเย อนุทิสายะ กิง นิमितตัง ฯ
 ญาคิโยม : ปาสาโณ ภันเต ฯ (กล่าวพร้อมกัน)

พระเถระ : เอโส ปาสาโณ นิมิตตัง ฯ
ผู้แทนสงฆ์ : สาธุ ภันเต ฯ

ทิสได้

พระเถระ : ทักขิณายะ ทิสายะ ทิง นิมิตตัง ฯ
ญาติโยม : ปาสาโณ ภันเต ฯ (กล่าวพร้อมกัน)
พระเถระ : เอโส ปาสาโณ นิมิตตัง ฯ
ผู้แทนสงฆ์ : สาธุ ภันเต ฯ

ทิสตะวันตกเฉียงใต้

พระเถระ : ทักขิณายะ อนุทิสายะ ทิง นิมิตตัง ฯ
ญาติโยม : ปาสาโณ ภันเต ฯ (กล่าวพร้อมกัน)
พระเถระ : เอโส ปาสาโณ นิมิตตัง ฯ
ผู้แทนสงฆ์ : สาธุ ภันเต ฯ

ทิสตะวันตก

พระเถระ : ปัจฉิณายะ ทิสายะ ทิง นิมิตตัง ฯ
ญาติโยม : ปาสาโณ ภันเต ฯ (กล่าวพร้อมกัน)
พระเถระ : เอโส ปาสาโณ นิมิตตัง ฯ
ผู้แทนสงฆ์ : สาธุ ภันเต ฯ

ทิสตะวันตกเฉียงเหนือ

พระเถระ : ปัจฉิณายะ อนุทิสายะ ทิง นิมิตตัง ฯ
ญาติโยม : ปาสาโณ ภันเต ฯ (กล่าวพร้อมกัน)

นั่งอยู่ตรงกลาง และมีพระอรหันต์ ๘ รูป นั่งมาดล้อม ลูกนิมิตที่ตัดแล้ว ต้องให้คิดค้น และต้องถนอมอยู่อย่างนั้นเคลื่อนย้ายไม่ได้โดยเด็ดขาด จนกว่าจะสวดสมมติจบ เมื่อสวดสมมติจบแล้ว จะย้ายไปที่ใกล้ก็ได้ แต่ต้องสร้างโขนสมาขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องหมายแทนลูกนิมิต”

(พระเทพปริยัติสุธี เทศน์งานผูกสิมา วัดสระบัว ลำานวนเทศน์บางตอน)

ในขณะที่ประธานสงฆ์สวดสมมติ พระสงฆ์ทั้งหมดจะได้ตั้ง ถันยานจิตอธิษฐาน ผู้เป็นประธานสงฆ์สวดสมมติสวดมนต์สวดสีมา เป็นเบื้องต้น แล้วจึงสวดสมมติพิจารณาไปมาส หลังจากสวดจบ พระสงฆ์ทั้งหมด ก็อนุโมทนาสาธุการขึ้นให้พร้อมกัน สถานที่แห่งนั้น ก็จะเป็นโบสถ์หรือสีมา (สิม) ที่สมบูรณ์ การเพื่อก่อทำสังฆกรรม ของสงฆ์ทุกประการ

คำถวายโรงอุโบสถ

มะยัง ภันเต อิมัง อุโปสถาคารัง อาเจตนาละลัสสะ จาคุณทิสัสสะ
ภิกขุสังฆัสสะ สังฆะกัมมามัง อะระณคทายะ นิยาทมะ สาธุ โน ภันเต
ภิกขุสังโฆ อิมัง อุโปสถาคารัง ปญฺญักถนทาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ
สุขายะฯ

คำแปล ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอมอบถวาย
โรงอุโบสถนี้ แก่ภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้วและยังไม่ได้มา
เพื่อประโยชน์แก่การกระทำสังฆกรรม ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ
ขอพระสงฆ์โปรดรับโรงอุโบสถนี้ ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์
และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนานเทอญ.

ถวายเสนาสนะ

อิมานิ มะยัง ถันเต เสนาสนานิ สปริวารานิ อถกถนาภะหัสสะ
จกฺขุทิสฺสสะ อิกฺขุสงฺฆสฺสสะ โอโฆชยามะ สาธุ โย ถันเต อิกฺขุสงฺโฆ
อิมานิ เสนาสนานิ สปริวารานิ ปฏิกัณฺหาตุ อัมหากัง ทิฆะริตฺตัง
กิตายะ สุขายะ ฯ

คำแปล ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวาย
เสนาสนะถันทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้ว
และยังมีได้มา ขอพระภิกษุสงฆ์จงโปรดรับเสนาสนะถันทั้งบริวารเหล่านี้
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
สิ้นกาลนานเทอญฯ

วิหารทานะคาถา

สิดัง อุณฺหัง ปะฏิหันทิ
สิริงสะเป จะ มะกะเส
ตะโต วาตาตะโป โฆโร
เลนิตถัญจะ สุขัตถัญจะ
ตัสมา หิ ปิณฺหาโต โปโส
วิหาร การะเย รัมเม
เตสัง อันนัญจะ ปานัญจะ
ทะเทยยะ อุกฺกุเตสุ
เต ตัสสะ ธัมมัง เทเสนติ
ยัง โส ธัมมะมิธฺชญฺญายะ

ตะโต วาพะมิลานิ จะ
สิสิโร จาปี ภูฏิโย
สัทฺธชาโต ปะฏิหัญญะติ
อัครัง พุทฺธทธี วัณฺณตัง
สัมปัสสัง อตฺตะมัตตะโน
วาสะเยตตะ พะหุสสุต
วัตตะเสนาสนานิ จะ
วิปะสันเนนะ เจตะสา
สัพพะทุกขาปะนุทะนัง
ปะรินิพพาตะยะนาสะโวติ ฯ

* สมานสังวาสสีมาแดน...
และทำสังฆกรรมร่วมกัน

กรรมวาจาเนื่องด้วยสีมา*

คำสวดถอนติจิรวาปิปวาส*

สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ. โย โส สังฆেনะ ติจิจะเรนะ
อะวิปปะวาโส สัมมะโต. ยะทิ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง. สังโฆ ตัง
ติจิจะเรนะ อะวิปปะवासัง สะมุหะเนยยะ. เอสา ญัตติ.

สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ. โย โส สังฆেনะ ติจิจะเรนะ
อะวิปปะวาโส สัมมะโต. สังโฆ ตัง ติจิจะเรนะ อะวิปปะवासัง
สะมุหะนะติ. ยัสสายัสสะมะโต ขะมะติ, เอตัสสะ ติจิจะเรนะ
อะวิปปะวาสัสสะ สะมุคฺขมาโต. โส คุณหัสสะ. ยัสสะ นกขะมะติ โส
ภาเสยยะ.

สะมุหะโต โส สังฆেনะ, ติจิจะเรนะ อะวิปปะวาโส. ขะมะติ
สังฆัสสะ. ตัสมา คุณฮี. เอวะเมตัง ธาระยามิ.

คำสวดถอนสมานสังวาสสีมา

สุณาตุ เม ภันเต สังโฆ. ยา สา สังฆেনะ สีมา สัมมะตา
สมานะสังวาสา เอกุโปสะธา. ยะทิ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง. สังโฆ ตัง
สีมัง สะมุหะเนยยะ. เอสา ญัตติ.

* สีมา คือ ขอบเขตของสถานที่ที่กำหนดให้ เช่น โบสถ์ จะมีขอบเขตโดยมีวัดดูแลแสดงให้เห็น
เป็นใบสีมาตั้งอยู่ทั้งสี่ด้าน สีมาเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่ง แห่งสังฆกรรมของพระ

* ติจิรวาปิปวาส แปลว่า การไม่อยู่โดยปราศจากไตรจีวร

คำถวายเสนาสนะ

อิมานิ มะยัง ภันเต เสนาสนานิ สปริวารานิ อากตนาจะตัสสะ
จาตุททิสสสะ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ
อิมานิ เสนาสนานิ สปริวารานิ ปฏิกคฺคหาตุ อัมहाกัง ทิฆะรัตตัง
หิตายะ สุขายะ ฯ

คำแปล ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้มีเจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวาย
เสนาสนะกับทั้งบริวารเหล่านี้ แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้อยู่ในทิศทั้ง ๔ ที่มาแล้ว
และยังมีได้มา ขอพระภิกษุสงฆ์จงโปรดรับเสนาสนะกับทั้งบริวารเหล่านี้
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย
สิ้นกาลนานเทอญฯ

วิหารทานะคาถา

สัตัง อุณห์กัง ปะฏิหันทิ
สิริงสะเป จะ มะกะเส
ตะโต วาตาตะโป โฆโร
เลนตถัญจะ สุขัตถัญจะ
ตัสมา หิ ปณฺทิตโต โปโส
วิหารเ การะเย รัมเม
เตสัง อันนัญจะ ปาณัญจะ
ทะเทยยะ อุชฺฐุตเตสุ
เต ตัสสะ ฐัมมัง เทเสนติ
ยัง โส ฐัมมะนิรัญญายะ

ตะโต วาพะมิกานิ จะ
สิสิเร จาปี วุญฺฐิโย
สัญฺชาโต ปะฏิหัญญะติ
อัครัง พุทธะเห วิณณิตัง
สัมปัสสัง อตตะมัตตะโน
วาสะเยตตะ พะหุสสุเต
วัตตะเสนาสนานิ จะ
วิปะสันเนนะ เจตตะสา
สัพพะทุกขาปะนุทะนัง
ปะรินิพพาตะยะนาสะโวติ ฯ

คำสมมติจิ๋วราวิปาวาส

สุณาคู เม ภันเต สังโฆ. ยา สา สังฆะเน สีมา สัมมะดา
สະมานะสังวาสา เอกุโปสะธา. ขะทิ สังฆัสสะ ปัตตะกัลลัง. สังโฆ ตัง
สีมัง ติจิจะเรนะ อะวิปปะวาสัง สัมมันเนยยะ, รุเปตะวา คามัญจะ
คามุปะจารัญจะ, เอสา ญัตติ.

สุณาคู เม ภันเต สังโฆ. ยา สา สังฆะเน สีมา สัมมะดา
สະมานะสังวาสา เอกุโปสะธา. สังโฆ ตัง สีมัง ติจิจะเรนะ อะวิปปะวา
สัง สัมมันเนติ. รุเปตะวา คามัญจะ คามุปะจารัญจะ, ยัสสา ยัสสะมะโต
ขะมะติ. เอคิสสา สีมายะ ติจิจะเรนะ อะวิปปะวาสัสสะ สัมมะติ.
รุเปตะวา คามัญจะ คามุปะจารัญจะ. โส คุณหัสสะ. ยัสสะ นักรุขะมะติ
โส ภาเสยยะ.

สัมมะดา สา สีมา สังฆะเน ติจิจะเรนะ อะวิปปะวาโส
รุเปตะวา คามัญจะ คามุปะจารัญจะ, ขะมะติ สังฆัสสะ, ตัสมา คุณหิ.
เอวะเมตัง ธาระขามิ.

สุณาตุ เม กันเต สั้งโหม. ยา सा सั้งเนนะ สีมา สัมมะตา
 สะมานะสังวาสา เอกุโปสะถา, สั้งโหม ดั่ง สีมัง สะมุหะนะติ,
 ยัสสายัสสะมะโต ขะมะติ, เอติสสา สีมาเย สะมานะสังวาสายะ
 เอกุโปสะถายะ สะมุคฆาโต. โส คุณหัสสะ. ยัสสะ นักกะมะติ โส ภาเสยยะ.

สะมุหะตา सा สีมา สั้งเนนะ, สะมานะสังวาสา เอกุโปสะถา.
 ขะมะติ สั้งหมัสสะ. ตัสสะมา คุณหี. เอวะเมตัง ธาระยามิ.

คำสมมติสมานสังวาสสีมา*

สุณาตุ เม กันเต สั้งโหม. ยาวะตา สะมันตา นิमितตา กิตติตา.
 ยะหิ สั้งหมัสสะ ปัตตะกัลลัง. สั้งโหม เอเตหิ นิमितเตหิ สีมัง สัมมันเนยยะ.
 สะมานะสังวาสัง เอกุโปสะถัง. เอสา ญัตติ.

สุณาตุ เม กันเต สั้งโหม. ยาวะตา สะมันตา นิमितตา กิตติตา.
 สั้งโหม เอเตหิ นิमितเตหิ สีมัง สัมมันนะติ. สะมานะสังวาสัง เอกุโปสะถัง.
 ยัสสายัสสะมะโต ขะมะติ. เอเตหิ นิमितเตหิ สีมาเย สัมมะติ,
 สะมานะสังวาสายะ เอกุโปสะถายะ. โส คุณหัสสะ. ยัสสะ นักกะมะติ,
 โส ภาเสยยะ.

สัมมะตา สีมา สั้งเนนะ. เอเตหิ นิमितเตหิ สะมานะสังวาสา
 เอกุโปสะถา. ขะมะติ สั้งหมัสสะ. ตัสสะมา คุณหี. เอวะเมตัง ธาระยามิ.

* สมานสังวาสสีมา แคนหรือขอบเขตที่พระภิกษุอยู่ร่วมกัน มีสิทธิในอันที่จะเข้าอุโบสถ ปวารณา
 และทำสังฆกรรมร่วมกัน